

Het Curaçaosche Monumentenplan een toverstok?

Mariëtte Kamphuis

Een gesprek met dr. ir. Percy Henriquez en architect Ben Smit

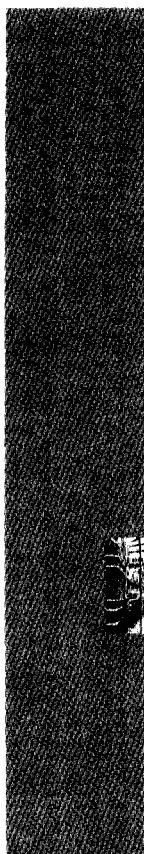
Willemstad/Curaçao heeft een schitterend historisch centrum. Helaas is al sinds de dertiger jaren sprake van een steeds toenemend verval binnen dit stadshart. Van overheidswege werd hiertegen niet opgetreden. Alleen de in 1954 opgerichte Stichting Monumentenzorg was actief en boekte enig succes door de aankoop en restauratie van een aantal historische panden. Desondanks verkeren momenteel grote delen van Willemstad in een erbarmelijke staat van leegstand, verkrotting en kaalslag.

Pas vanaf de jaren tachtig mocht Willemstad ook van overheidswege en vanuit Nederland op enige steun rekenen voor de monumentenzorg. De Dienst Ruimtelijke Ontwikkeling en Volkshuisvesting van het eilandgebied Curaçao (DROV) startte een voorlopig 'Actieplan Binnenstad', dat beleidslijnen schetste voor te nemen maatregelen voor een omvangrijk stadsherstel.¹ In samenwerking met prof. dr. ir. Temminck Groll (die op landsverzoek in 1966 en 1976 inventarisaties maakte) werd een begin gemaakt met een uitgewerkte monumenteninventarisatie en werd een voorlopige monumentenlijst opgesteld. De Rijksdienst voor de Monumentenzorg (RDMZ) speelt vanaf 1987 een adviserende rol, met name voor wat betreft de organisatorische kanten van de monumentenzorg.

Deze groeiende aandacht voor de monumentenzorg raakte nog in een stroomversnelling doordat in 1988 het 'Werelddecennium voor Culturele Ontwikkeling' van de Verenigde Naties begon. De Nederlandse Unesco-commissie droeg daarbij het stadsherstel van Willemstad als specifiek project voor.

Eind 1989 werd zo op Curaçao een ambitieus Monumentenplan gepresenteerd waarin beleidspunten voor de monumentenzorg en het stadsherstel geformuleerd werden en dat voorziet in een op te zetten organisatiestructuur voor het totale onderneemen. Dit zal zich uitstrekken over 15 jaar en er zullen volgens een voorlopige schatting zo'n 350 miljoen NAF mee gemoed zijn.

Op dit moment wordt er op Curaçao gewerkt aan het opzetten van de vier organisaties die het totale proces moeten sturen en coördineren: een Monumentenbureau, een Monumentenraad, een Monumentenfonds en een NV Stadsherstel. Daarnaast werkt men onder leiding van ir. M. Newton van DROV hard aan de afronding van de monumenteninventarisatie op grond waarvan de feitelijke monumenten zullen worden aangewezen. Na de decennialange desillusies op het ge-

Monumentenplan voor Willemstad Curaçao

Afb. 1. Rapport 'Monumentenplan voor Willemstad Curaçao, samengesteld door de Dienst Ruimtelijke Ontwikkeling en Volkshuisvesting onder verantwoordelijkheid van Bestuurscollege van het Eilandgebied Curaçao (uitgave: Curaçao 1990; ISBN 90-72498-03-8).

bied van monumentenzorg op Curaçao lijkt het echter geen overbodige luxe je af te vragen of dit Monumentenplan nu werkelijk het toverstokje zal blijken waarmee het verloederde Willemstad weer kan worden omgetoverd tot een vitale stad met een gezond en tot zijn recht komend monumentenbestand. In dit artikel worden een aantal aspecten van het plan besproken met twee heren die beiden jarenlang werkzaam waren op Curaçao en die een grote affiniteit voelen met de monumentenzorg in Willemstad.

Dr. ir. **Percy Henriquez** (Curaçao 1909) kan wel met recht worden getypeerd als een twintigste eeuwse *uomo universalis*. Hij werd aan de Technische Hogeschool in Delft opgeleid tot chemisch ingenieur,

waarna hij in 1935 met lof promoveerde tot doctor in de technische wetenschappen. In 1948 kwam hij, tijdens een studiereis, weer op Curaçao terecht. Zoals vele anderen wilde hij na de Tweede Wereldoorlog graag weg uit Europa. Het aanbod lid te worden van de Landsregering accepteerde hij dan ook van harte. Tot 1963 zou hij op het eiland verblijven en de meest uiteenlopende functies bekleden, acties ontketenen en publicaties schrijven. Zo was hij onder andere lid van het College voor Algemeen Bestuur en van het Bestuurscollege Eilandgebied Curaçao. Als raadsadviseur van de Landsregering richtte hij de Technisch Economische Raad Nederlandse Antillen (TERNA) op, belast met de ontwikkelingsplanning van de eilanden. Hij schreef rapporten over

Afb. 2. Dr. ir. Percy Henriquez.

industrialisatie, economie, toerisme, visserij, ruimtelijke ordening, papiamentu, ecologie en ontwikkelingshulp. Vanaf het begin had hij oog voor de desastreuze gevolgen van de snelle economische ontwikkeling van Curaçao door de olie-industrie. Al in 1949 diende hij een ontwerpwet in tot 'Bescherming van de natuurlijke reserves van het eiland'. Vergeefs.

In 1954 was hij actief betrokken bij de oprichting van de Stichting Monumentenzorg. Deze Stichting wordt vaak beschreven als het eerste initiatief op het gebied van de monumentenzorg op Curaçao. Maar al in 1944 werd, informeel, een Monumentencommissie ingesteld door onder andere ir. Groote, toenmalig directeur van DOW. Deze commissie bracht in 1945 een uitgebreid rapport uit waarin gepleit werd voor een aantal wettelijke regelingen ten behoeve van de monumentenzorg (een sloopverbod, een subsidieregeling voor herstel, de instelling van een monumentenfonds en een monumentenraad).²

Helaas verdween het rapport, dat veel weg lijkt te hebben van het huidige Monumentenplan, in stoffige lades en bleef de monumentenzorg tot de jaren negentig afhankelijk van particulier initiatief. De Stichting Monumentenzorg functioneerde met hulp van sporadisch verworven fondsen. Overheidssteun bleef beperkt tot twee aandelen in de plaatselijke staatsloterij; vanuit Nederland kwamen incidenteel project-bijdragen via Sticusa.

Al in een vroeg stadium pleitte Henriquez voor ruimere steun en onderbouwing van de monumentenzorg: 'De monumentenzorg dient gezien te worden als een onderdeel van ontwikkelingsplanning, ingebracht in een totaalplan dat ruimtelijke ordening, stadsrenovatie, en -sanering en toerisme omvat'.³ Begin jaren '60 probeerde hij (vergeefs) de monumentenzorg als begrotings-

post binnen de ontwikkelingshulp op te voeren. Maar helaas: 'Bij het rapport van het 'Tienjarenplan voor de Ontwikkelingshulp' in 1962 uitgebracht werd nogmaals nadrukkelijk het economisch belang van de monumentenzorg uit de doeken gedaan en de vervlochtenheid daarvan met toerisme en stadssanering (Otrabanda!). De daarvoor opgebrachte post werd echter in Nederland geschrapt onder het motto: 'monumentenzorg is cultuur en geen economie'. Dialoog was er niet bij'.⁴

De naoorlogse houding van Nederland tegenover de Nederlandse Antillen was veel vaker een bron van ergernis en woede bij Henriquez. Hij verwijt Nederland 'doodgewoon gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel, liefdeloosheid en hypocrisie ten aanzien van alles dat zich in de ex-koloniën en in de zogenaamde 'ontwikkelingslanden' afspeelt.'

'Het heeft te maken met het feit dat in Nederland, trouwens eigenlijk in het hele Westen, direkt na de dekolonisatie een anti-kolonialistische stemming is ontstaan. Ten aanzien van Suriname en de Nederlandse Antillen is er vervolgens bovendien voortdurend een toenemende druk geweest: 'weg jongens, we willen dat gelazer niet hebben'. Dat werd dan gedekt door die mooie vlag 'We zijn zo anti-koloniaal'. Maar in feite had Nederland gebrek aan verantwoordelijkheidsgevoel. Wij hadden daar die koloniën gevormd, dat was ons eigen vormsel en daarvoor wilde men van de verantwoordelijkheid af zodra het te moeilijk werd'.

'In feite heeft de hele dekolonisatie, maar dat mag niet gezegd worden, geleid tot een geweldige achteruitgang in mensenrechten en een geweldige achteruitgang in de ontwikkelingsstructuren. Suriname is een ramp geworden en komt er nooit meer bovenop. Het land is in het zwarte gat van Zuid-Amerika gestort. Een zwart gat waar de rijken steeds rijker en de armen steeds armer worden, waar de krottenwijken zich tot in het oneindige uitbreiden'.

'Zodra de koloniale structuren, die permanentie hadden, verdwenen, toen kreeg je de ontwikkelingshulp. De mensen die iets wisten van de koloniën werden daar echter buiten gehouden. Er werden alleen nog mensen met het ontwikkelingswerk gelast die niets van de koloniën afwisten. Die zaten dan in commissies die op en neer reisden. Bovendien werden er voortdurend 'deskundigen' uitgezonden om allerlei studies te verrichten, maar die bleven altijd te kort om werkelijk inzicht te krijgen en waren vaak te arrogant om geduldig luisterend met plaatselijke deskundigen 'at the grassroots' te gaan praten. Wanneer ze uit het vliegtuig stapten, wisten ze het eigenlijk al wel. Daar moesten natuurlijk ongelukken van komen. Nou, precies datzelfde gebeurt nu weer met de monumentenzorg'.

Henriquez weet pregnante staaltjes te vertellen over dikke rapporten, 'soms vol van de gevaarlijkste onzin', over uiteenlopende onderwerpen (hydrologie, toerisme etc.) die

geschreven en weer herschreven werden en uiteindelijk nooit tot iets leidden.⁵ Gedurende de jaren zeventig schreef hij in het NRC een reeks artikelen over de Nederlandse ontwikkelingshulp en de vele misstanden daarin.⁶ Zijn ervaringen vormen de basis voor een van zijn voornaamste kritieken op het Monumentenplan voor Curaçao.

'De Nederlandse deskundigen die de nieuwe organisatie voor de Monumentenzorg hebben gecreëerd, hebben er in hun onschuld een monstrum van gemaakt. Een monstrum van ingewikkeldheid, dat nooit kan werken en Willemstad verder in de vernieling zal helpen.

Zij hebben voor tachtig procent de organisatorische structuren gekopieerd zoals die in Nederland bestaan. Dit past niet in de Curaçaosche verhoudingen. Voor de twintig procent waarin zij afweken deden zij dat in precies de verkeerde richting. Maar ach 'es ist eine alte Geschichte, doch bleibt sie immer neu'. Ontwikkelingshulp en technische bijstand maken meestal meer kapot dan heel. Nu is er weer voor zes maanden iemand van de Nederlandse Rijksdienst voor de Monumentenzorg naar toe om de hele zaak 'van de grond te tillen'. Helaas heeft men voor deze job juist iemand uitgezocht die nooit iets met Curaçao te maken heeft gehad en mijns inziens van de verhoudingen aldaar in de korte tijd dat hij er is totaal niets begrijpen kan.

Als Nederland enige werkelijke belangstelling had gehad voor het enige nog bestaande grote aaneengesloten complex van Nederlandse koloniale architectuur zou de redding van belangrijke delen van Willemstad's oude architectuur op eenvoudige wijze kunnen gebeuren. Binnen het Monumentenplan is weer geen ruimte voor direkt en actief optreden. Alles wordt op een bureaucratische wijze aangepakt en niet op een praktische en logische wijze. Die logische oplossing zou zijn om door te gaan op datgene dat in het verleden wél succes heeft gehad: de Stichting Monumentenzorg. En waarom heeft die Stichting succes gehad? Omdat ze niet bureaucratisch was, omdat het een particulier initiatief was van mensen die echt liefde hadden en vrij waren van de politiek, van de commercie en vrij van de bureaucratie. Ze volgden (en volgen nog steeds) een actieve politiek. Terwijl het nu te stichten Monumentenfonds gaat zitten afwachten tot er particuliere initiatieven komen. Daarmee kom je er niet. Ik pleit ervoor dat de bestaande Stichting een grotere armslag krijgt, financieel en qua staf.

Voor de financiering zou men een Nederlands Financieringsfonds moeten vormen waarin de gelden zouden kunnen worden gestort die jaarlijks overblijven van de niet gebruikte ontwikkelingshulpbedragen voor Curaçao.⁷ Men zou in dit Fonds moeten opnemen Nederlanders zowel als Curaçaoneers die werkelijk liefde hebben voor het eiland en zijn cultuur, uitgezocht uit de brede lagen van het volk. (Juist 'van onderop' komen nu actiegroepen tot stand, die zich ke-

ren tegen de verloedering van stad en land). Daarmee zou de zaak buiten de politiek, buiten de commercie en buiten de bureaucratie zijn gehouden. Thans zijn deze met schalmeigeschal en bekkenlagen binnengehaald'.

Een ander aspect dat Henriquez binnen het aangenomen Monumentenplan stoort, is het ontbreken (en zelfs vrij expliciet afwijzen) van de aanwijzing van specifieke museale gebieden in Willemstad. Het Monumentenplan: 'Dat een stad, die uit een negatieve vervalsspiraal wil komen door een slagvaardig monumentenbeleid, niet gediend is met een museumachtige ontwikkeling spreekt voor zich'. (...) 'De binnenstad zal geen groot openlucht museum moeten worden waar men alleen nog vroegere tijden kan herbeleven, maar waar niet meer kan worden geleefd. De stad moet vitaliteit uitstralen en – zij het op verantwoorde wijze – aangepast kunnen worden aan de eisen die de huidige tijd stelt'. Henriquez daarentegen pleitte de afgelopen jaren juist wel voor de afbakening van een paar gebieden in Willemstad die zeer vergaand zouden moeten worden gerestaureerd (en, indien absoluut noodzakelijk,

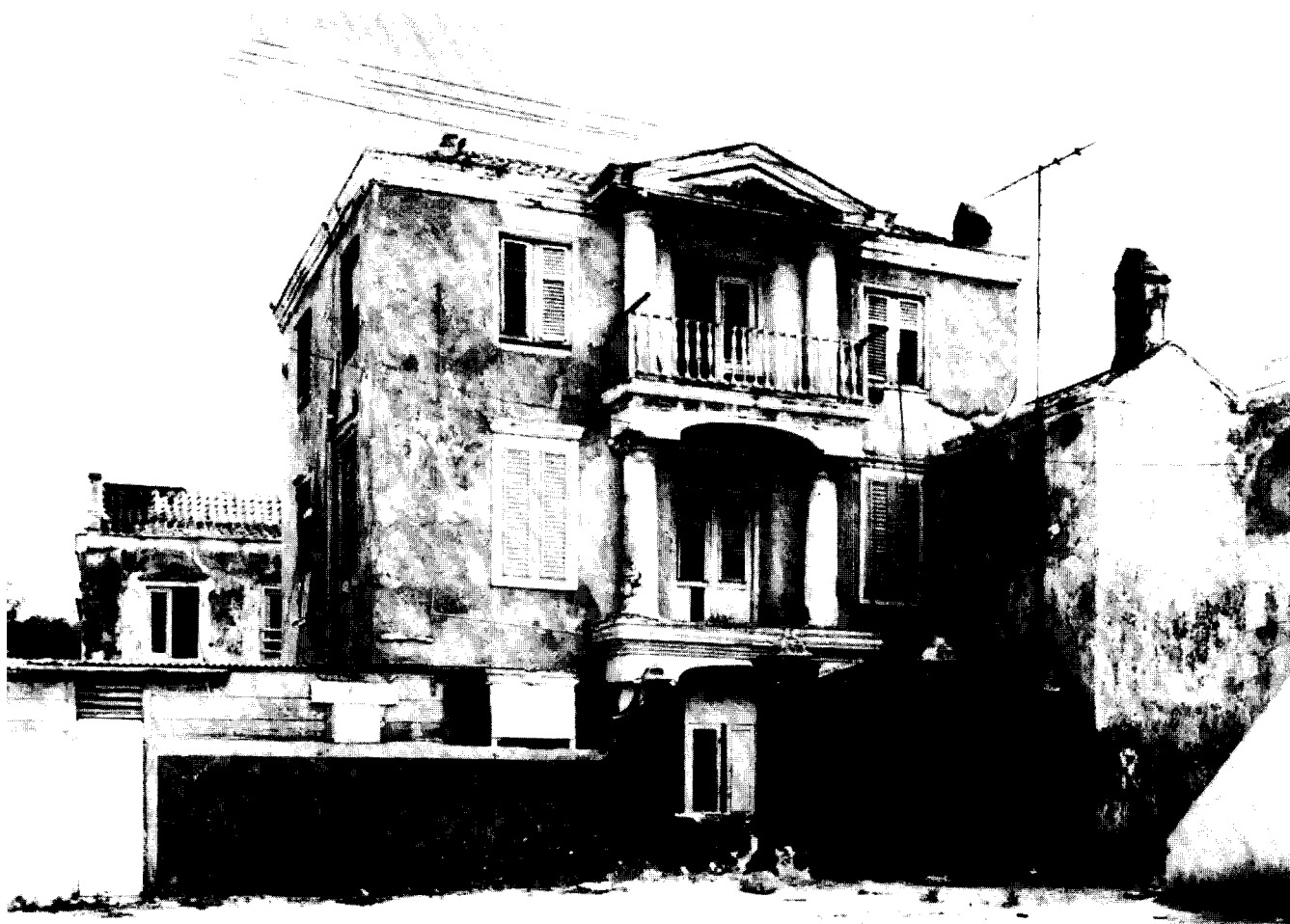
aangevuld met nieuwbouw in oude stijl) en die als zodanig zouden moeten functioneren als museale gebieden. Hier zouden ook speciale recreatieve activiteiten (scheepvaartmuseum, oude ambachten, horeca) opgestart moeten worden waardoor de oude sfeer van deze stads gedeeltes moet herleven.⁸

Het belang van deze gebieden zou volgens Henriquez zijn dat deze gebieden directe trekpleisters voor toeristen vormen. Als kettingreactie op een toenemende toeristische belangstelling verwacht hij dat er op Curaçao een verder gaande affiniteit wordt gecreëerd voor de monumentenzorg, zowel onder de bevolking als onder bestuurders. Bovendien wijst hij op de directe economische noodzaak op Curaçao om de monumentenzorg met het toerisme te koppelen: 'De serieuze restauraties in Nederland zijn in eerste instantie cultureel bepaald in hun doelstelling met als prettig, maar bijkomstig neveneffect stimulering van het deviezen inbrengende vreemdelingenverkeer. Op Curaçao is het net omgekeerd: het culturele ergoed van het eiland op architectonisch gebied kan slechts gered worden door het genereren van een extra deviezenstroom. Het museale aspect van een (of meer) daar-

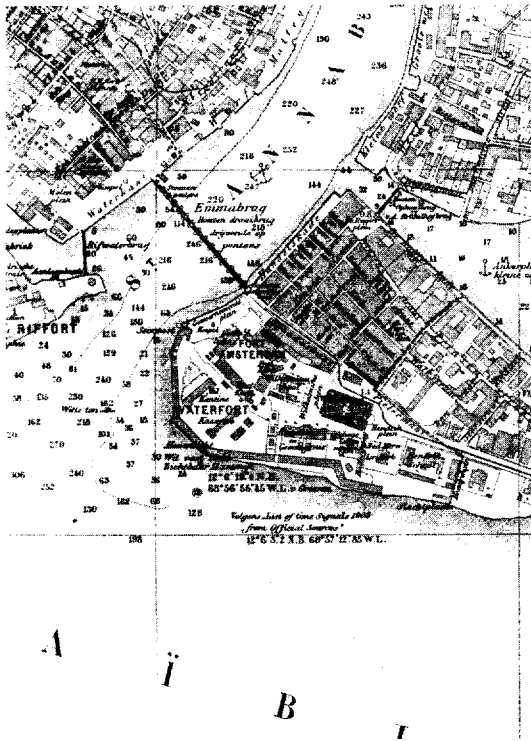
voor te reserveren beperkte gebied(en) is een niet onbelangrijke voorwaarde voor de ontwikkeling van de gehele rest van de binnenstad'.

Hoewel het Monumentenplan wel eindelijk recht doet aan het met name ook door Henriquez voorgestane plaatsen van de monumentenzorg in een ruimer kader van economie, ruimtelijke ordening en stadsherstel lijkt zijn vrees dat het Monumentenplan niet in staat zal zijn zich in de Curaçaosche situatie te handhaven en dat er een ontwikkeling in de verkeerde richting zal inzetten geïllustreerd te worden door een angstaanjagende ontwikkeling die momenteel gaande is rond het Brionplein, midden in Willemstad.

Het Brionplein is een van oudsher altijd grotendeels onbebouwd gebleven langgerekte strook op de westoever van de Annabaai, die de beide centrale delen van Willemstad (Punda en Otrabanda) scheidt. Tot 1921 heette het plein 'Awasá' (naar 'Plenchi di Awasá, plein aan het zoute water). In 1921 werd het plein Brionplein genoemd naar Luis Brion, overleden in 1821. Gedurende deze eeuw veranderde er het

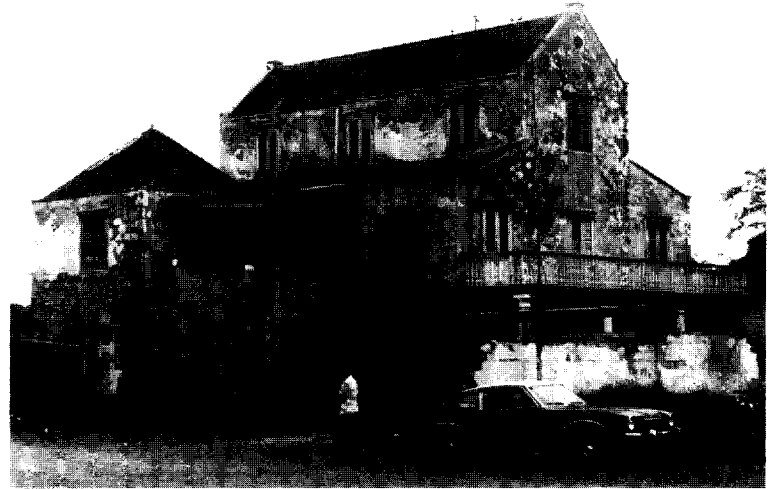
Afb. 3. Historische architectuur van Willemstad, Otrabanda zuid-west, Spaansche steeg (Monumentenplan voor Willemstad Curaçao, blz. 40).

Afb. 4. Willemstad. Situatie Brionplein begin 20e eeuw. ('Waterkant', ten westen van de Emmabrug) (Werbata-kaart, 1906-1909, fragment).

Afb. 5. Awasa' voor 1900. In 1921 werd het plein het Brionplein genoemd (naar Luis Brion, overleden in 1821).

Afb. 7. Willemstad, huis Paris. Otrobanda (foto: B. Buddingh, 1990).

Afb. 6. Willemstad, hoek Keukenstraat-Kuiperstraat, bouwjaar 1693 (thans in restauratie) (foto: B. Buddingh, 1990).

Afb. 8. Architect Ben Smit.

een en ander rondom het Brionplein. Aan de zuidzijde van het plein werd het opvallende *art deco*-theater Westend gebouw. Toen het Rifwater in 1947 werd gedempt, werd daarbij ook een stuk van de Annabaai ten noorden van het Riffort aangeplempt en wijzigde de zuidwestelijke oeverlijn van de Annabaai. Ook in de westelijke gevelwand van het Brionplein vonden veranderingen plaats. Een prominente plaats werd hierin ingenomen door het beroemde hotel Americano. Een zeer goed beeld (ca. 1946) geeft het omslag van Chr. J. Engels (†) en J. van de Walle, *Curaçao in vroeger dagen*, 's-Hertogenbosch 1990. Het plein zelf bleef steeds onbebouwd. Van oudsher legden hier de pontjes aan voor het vervoer over de Annabaai en vanaf 1888 was het plein de toegangsroute tot de pontonbrug. Het was er altijd een komen en gaan van mensen. Deze drukte werd nog uitgebreid doordat er deze eeuw een busstation op het plein werd gesitueerd.

Tijdens de arbeidsonlusten in de meidagen van 1969 werd de westelijke gevelwand grotendeels door brand verwoest en moest deze worden gesloopt. Zo ligt het plein er nu nog steeds, onbekleed, bij. Het noordelijk deel functioneert als provisorische parkeerplaats. Op de zuidelijke helft vond begin jaren zeventig een parkachtige herinrichting plaats, die door de gebruikmaking van opgehoogde perken nogal afbreuk doet aan het vanouds zo open karakter van het plein. Terwijl het Monumentenplan van Curaçao nog maar net was gepresenteerd, verschenen er plotseling berichten in de pers dat het Bestuurscollege van Curaçao de Franse investeringsgroep 'Ultra Classic' een optie zou hebben verleend op een herinrichtingsproject voor het Brionplein. Dit feit en de eerste gepubliceerde Franse schetsen voor een nieuwe, vergaande bebouwing van het plein leidden tot heftige reacties binnen de Curaçaosche gemeenschap.⁹

Henriquez: *'Het is niet te geloven. Zonder iemand te waarschuwen, zonder er met iemand over te praten en na al die gewichtige protocollen van Unesco. Welk een aantasting van Willemstad's stadsbeeld zal het zijn als het Brionplein tot aan de waterkant zou worden volgebouwd met een aaneengesloten rij van huizen met een hoogte van meer dan zes bouwlagen. Klimatologisch zullen ernstige nadelen voor het westelijk van deze panden liggende deel van Otrabanda niet uitblijven. De wind waait immers steeds uit het Oosten en de toch al warme stad, zal nog warmer worden. Drie bouwlagen waren vroeger het maximum. Voorts had de wijk, hoe dicht ook bebouwd, overall een zodanig 'open' structuur, met steegjes en koralen (erven), dat de wind er voldoende vrij doorheen kon spelen. En dan nog te zwijgen over de planologische ontwaarding door het verdwijnen van het historische plein (ontmoetingsruimte voor het volk), de buitenschalige verhoudingen van de geplande panden en de kitsch van de gevelontwerpen. Wat een trieste vertoning. Terwijl de Unesco werkgroep heen en weer reist en er gewichtige protocollen met het Bestuurscollege ter bescherming van de architectuur van Willemstad worden ondertekend, terwijl in Amsterdam een tentoonstelling annex symposium in het Paleis van deze architectuur wordt opgeluisterd door de Koningin en Prins Claus, laat ditzelfde Bestuurscollege onvervangbare architectonische monumenten rustig in elkaar vallen en collaboreert met internationale groepen die niet de minste affiniteit hebben met Curaçao's land en volk.*

Wat moet er volgens U wel met het Brionplein gebeuren?

'Het plein moet in ieder geval als plein onaangetast blijven. Over de rest, de architectuur, kun je natuurlijk praten. Aangepast of niet aangepast. Daar wil ik me buiten houden want daar weet ik niets van. Ik kan alleen wel twee dingen zeggen: het moet op schaal zijn en het moet open zijn'.

De ontwikkelingen rond het Brionplein beoeren ook mijn tweede gesprekspartner zeer. Architect **Ben Smit** (Amsterdam 1922) volgde een architectuuropleiding in Antwerpen en Lyon, die echter door de Tweede Wereldoorlog werd onderbroken. Zijn (half-Joodse) familie vluchtte naar het Caribisch gebied. Op Jamaica ontmoette Smit ingenieur Schoorl van de Curaçaosche DOW, die hem uitnodigde als tekenaar bij DOW te komen werken. Zo raakte Smit in 1943 op Curaçao verzeild. Daar ontwikkelde hij zich, eerst bij DOW werkzaam en later met een zelfstandig bureau, tot een eigenzinnig architect. Hij stond sterk onder invloed van de modernistische architectuur in Brazilië, die hij via vakbladen onder ogen kreeg. Met name het gebouw van Le Corbusier voor het Ministerie van Onderwijs in Rio de Janeiro (1938/1943) speelde in zijn ontwikkeling een sleutelrol. *'Dit hoge gebouw met zijn zonneschermen was echt een modern gebouw en*

zeer geschikt voor de tropen. In de vakbladen bestonden daar toendertijd nog weinig andere voorbeelden van'.

Affiniteit met de bestaande historische architectuur van Curaçao rijpte bij Smit in de loop der jaren. *'Als jong mens wil je doen wat op jouw moment allemaal kan en vooral wat beter kan. Pas langzamerhand, ik geloof dat dat bij veel jonge architecten zo werkt, ga je de historische architectuur meer en meer waarderen. Dan vind je dingen terug die ze vroeger al heel goed kenden en ook op Curaçao met name hoe goed aangepast aan het klimaat er gebouwd werd'.*

Smit vertrok in de zestiger jaren weer naar Nederland, toen zijn kinderen gingen studeren. Maar ook na die tijd bleef hij bouwen op Curaçao waar inmiddels een omvangrijk oeuvre op zijn naam staat en dat een monografie waardig zou zijn. (Hetzelfde geldt overigens voor een aantal andere 'Antilliaanse' architecten die beeldbepalend waren voor de jongste ontwikkelingen binnen de Curaçaosche architectuur.)

Begin jaren vijftig was Smit voorzitter van het Architectuurcomité van het Cultureel Centrum Curaçao. Dit comité zorgde onder andere voor de opvang en ondersteuning van prof. Ozinga, die toen werkte aan het tot op heden belangrijkste geschrift over de Curaçaosche historische architectuur 'De monumenten van Curaçao'. Naast zijn eigen (moderne) bouwprojecten werkt Smit in deze jaren ook aan de restauratie van de historische panden 'Stroomzicht' en 'Penha'. Nog steeds reist Smit regelmatig naar zijn tweede thuisland en volgt hij de ontwikkelingen op het gebied van de architectuur en monumentenzorg intensief. Tijdens mijn bezoek komt onmiddellijk het Brionplein ter sprake en hij toont me de (summiere) schetsontwerpen van de Franse investeringsgroep:

'Een vreselijk iets, gewoon droevig: bebouwing tot ver voor de bestaande bebouwing. Van de hele lengte van het plein bebouwen ze meer dan vijftig procent tot aan het water. Alleen een klein weggetje langs de Annabaai blijft over en nog slechts een klein pleintje. DROV kwam vervolgens met een paar aanpassingen, zogenaamde 'bijgestelde uitgangspunten van de overheid' en dat vind ik nog met meest schandalige. De bebouwing is daarin iets aangepast, maar het pleintje blijft klein en bovendien heeft dat plein geen verdere doorkijken meer zoals dat nu zo mooi is. Het mooie van het plein was vroeger met name dat alle stegen zich op het plein richtten, dat gaat helemaal verloren.

Het plein was een echt volksplein, een plein voor heel de buurt. Ook door het busstation en de pontjes heerste er een ongelofelijke levendigheid. Wanneer je dat, zoals de Fransen, wil concentreren op een klein pleintje met allemaal toeristische bebouwing er omheen dan heeft dat niets meer met de mensen daar te maken. De gedeeltelijke reconstructie van het plein in 1972 was ook niet goed. Die was niet geënt op de be-

hoeft en ik zou bijna zeggen de mentaliteit van Curaçao. Veel te hard'.

Hoe zou volgens U een herinrichting van het Brionplein moeten plaatsvinden?

'Nou ik denk dat een prijsvraag of een meer-voudige opdracht zeer op zijn plaats zou zijn, op basis van door de overheid geformuleerde uitgangspunten. Er moet wat gebeuren want particulieren die grond rond het plein bezitten (of krijgen) die gaan niet beginnen als het plein niet functioneert. Wanneer het plein weer een duidelijk gezicht krijgt, krijg je vanzelf investeerders. Je moet niet eerst investeerders halen en zeggen: hier heb je het plein.

Op dit moment moet er daarom ook een signaal uitgaan van mensen die er verstand van hebben dat bebouwing van het Brionplein echt om een heel groot aantal redenen niet gewenst is. Je zou toch, juist ook met het Monumentenplan in de hand, moeten zeggen: Nee, er komt geen bebouwing van het oorspronkelijke plein, maar uitsluitend een stimulering van de bebouwing er omheen. Daarbij is het ook een kwestie van harmonie met de andere kant van het water, waar in feite de oostelijke gevelwand van het plein staat. Nogmaals, dit is een haveningang. Deze plek is historisch ook nooit bebouwd geweest. Zelfs aan de Handelskade (oostelijke oever) is niet tot de waterkant gebouwd, daar heb je voor het Gouvernementspaleis ook een groot plein.

Ik vermoed trouwens dat voor die bebou-

wingsgrenzen, behalve het gewenste ruime zicht bij de haveningang (de vroegere schootvelden van de beide forten) er ook nog andere redenen bestonden. Ik denk dat de bodemgesteldheid hier bebouwing niet toelaat of zeer kostbaar zal maken. Ik geloof dat ze daar nog wel van zullen schrikken. Het hele profiel van de rotsgrond hier bij de haveningang is namelijk zeer grillig.

Wat een nieuw te bouwen westelijke gevelwand voor het plein betreft: de oude gevelwand is altijd een open gevelwand geweest waardoor de stegen op het Brionplein uitkwamen. En dat is juist het leuke. De wisselende perspectieven die dat oplevert. Door een steegje lopen en dan die verrassing. Ook wanneer je vanuit een steeg eerst op het Molenplein uitkomt, een eerste verrassing van een plein met mooie gebouwen er omheen. Loop je dan verder dan heb je weer opnieuw een verruiming van je blikveld. Dat terwijl het Franse plan juist een en al vernauwing brengt.

Er stonden ook in 1969 al weinig historische monumenten meer rond het Brionplein, maar de gevelwand was heel gedifferentieerd en het ritme van de bebouwing was heel aardig. Je kunt er ook nu weer iets heel gedifferentieerd van maken. Daarbij moet je geen kopietjes van oude gebouwen gaan maken. Dat zou funest zijn. Er kan daar goede hedendaagse bouw plaatsvinden, maar dan wel: tropische bouw! Vergeet dat niet. Architectuur waarin de zon een rol speelt. Curaçaosche bouw is vrolijk en luch-

tig, zowel in zijn detaillering, ritme als kleur. Ook qua materiaal is enige relatie gewenst: gestukte en geschilderde muren zijn een must'.

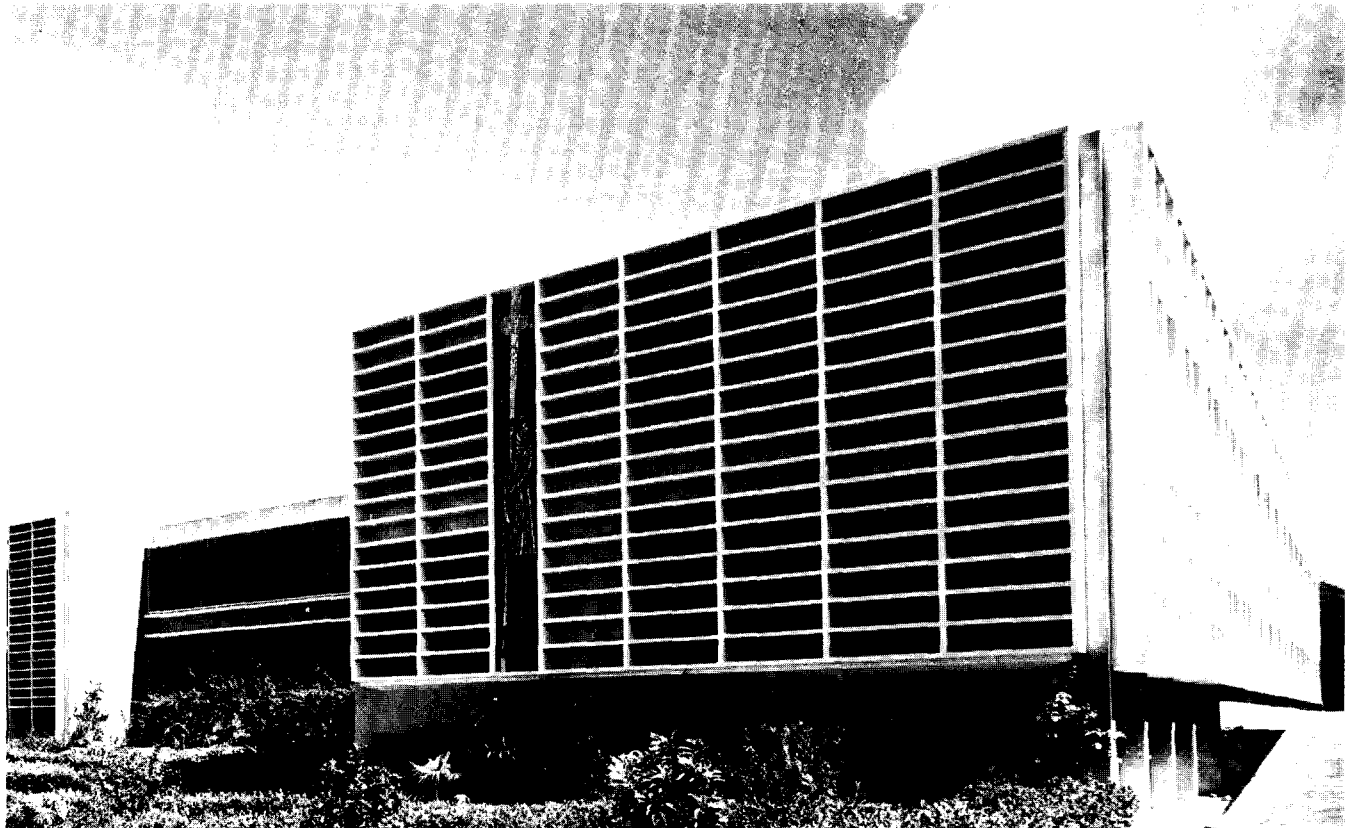
Wat denkt U van de in het Monumentenplan omschreven organisatiestructuur ten behoeve van de monumentenzorg en het stadsherstel, die men nu op Curaçao aan het opzetten is?

'Ik vind die, evenals Henriquez, veel te ingewikkeld. Als je zoveel schijven hebt voor het verkrijgen van vergunningen en subsidies dan moet je al die organisaties bemannen. En daar moet je goede mensen voor hebben en dan kom je op Curaçao dikwijls dezelfde mensen tegen met steeds een andere pet op. Dat is een groot risico.

De organisatie lijkt veel te zwaar en of het ooit zal functioneren weet ik nog niet. Misschien verwatert het wel heel snel en heffen die organisaties zichzelf weer even hard op. De overheid als stimulerende factor moet wel beslist goed gestructureerd zijn. Je moet een goed eilandelijk bureau hebben, maar al die andere extra commissies en raden . . . Dat wordt veel te ingewikkeld'.

Verwacht U problemen op Curaçao in verband met het enorme restauratieprogramma dat op stapel staat? Is er voldoende kennis van zaken op Curaçao aanwezig?

'Die kennis is er natuurlijk in onvoldoende mate. Ik doe ook niet hoofdzakelijk restauratiewerk maar doordat je in Amsterdam

Afb. 9. Uitbreiding St. Elisabeth Ziekenhuis Curaçao, 1955. Ontwerp Ben Smit (foto: collectie Ben Smit, 1955).

woont, krijg je daar toch meer en meer kijk op. Ik vind de wijze waarop op Curaçao gerestaureerd wordt nog niet goed. Er is een groot gebrek aan deskundigheid. Zowel bij architecten als bij aannemers. Dat komt vooral doordat men de oude bouwmethode onvoldoende kent en materialen gebruikt die niet geëigend zijn, vooral aan de gevels. Dat men onjuiste afwerkingen gebruikt en veel te strak metselt en pleistert. Dimensies van houten kozijnen niet goed toepast, jalouziën weglaat waar ze wel moeten zitten. Het slechtste voorbeeld vind ik eigenlijk, en dat is niet eens zo'n heel oud huis, het pand waar nu het Centraal Historisch Archief in zit. Dat heeft men helemaal verknoeid. De raamindeling is gewijzigd, de hele binnenpatio is weggehaald en vooral binnen zijn heel ordinaire materialen gebruikt. De meest goedkope plafondplaatjes. Kijk, als er niet genoeg geld is, dan laat je delen niet doen, doe die dan een paar jaar later. En waarom die hele patio weghalen? Waarom had daar niet een mooi glazen dak kunnen komen. Dan was er een mooi binnenzaaltje ontstaan en had je nog iets geproefd van de oude patio. Je hoeft het niet perse te behouden zoals het altijd was, het is een tweede gebruik van zo'n huis. Daarvoor moet je het huis wel in goede staat terugbrengen, maar je mag ook wel aanpassingen of toevoegingen doen. Maar dat moet dan met zeer veel gevoel en respect gebeuren, vind ik. En zo onopvallend mogelijk, zonder pretenties. Dat vind ik essentieel.

Zo is Stroomzicht, waar Rietveld een trap in heeft gemaakt, erg goed. Die trap staat er als een losse eenheid in. Een duidelijke toevoeging met heel ander, simpel materiaal. Een metaalplaatconstructie met houten treden. Het oorspronkelijke huis is gerespek-teerd'.

Wat vindt U van de ideeën van Henriquez voor de inrichting van museale gebieden in Willemstad, zoals zijn promotie van het IJzerstraatgebied als 'Otrabanda Village'? 'Ten eerste heb ik erg veel bezwaar tegen die term 'Otrabanda Village'. Het is geen 'Village', het is een stuk van de stád. Je kunt het hoogstens noemen 'Otrabanda Quarters', zoals je in New Orleans de 'French Quarters' hebt. Zo is Otrabanda ook een deel van de stad en zeker geen dorp. Ook ben ik het er niet mee eens dat (invullings)nieuwbouw ergens in historische stijl zou moeten plaatsvinden. Je moet niet imiteren, dan krijg je wat ze op Aruba en St. Maarten hebben: al die nepgeveltjes. Dat is droevig. Er ontstaat dan een kermis-idee.

De nadruk leggen op het toerisme houdt het grote risico in bij monumentenzorg dat het een bouwkundige kermis wordt. De leek kan dan niet meer onderscheiden wat echt de oude dingen zijn. De nieuwe dingen moet je anders maken, weliswaar rekening houdend met het bestaande qua schaal en materiaalgebruik. Daarnaast krijgen dan de gerestaureerde historische panden ook meer waarde. Otrabanda moet geen museum

worden maar moet een levende stad blijven. In Venetië staan ook gebouwen van een eeuw verschil naast elkaar en dat is een mooi geheel geworden. Op het mooie S. Marcoplein staat een hoek die in de tijd van Napoleon gebouwd is en die zelfs een heel andere hoogtemaat heeft. Het zit gewoon tegen elkaar aan en niemand merkt dat. Dat mag best. Als het goed ontworpen is, kan het. En momenteel zijn er op Curaçao zeker een aantal architecten die zo'n taak goed aankunnen.

Nogmaals, je moet niet uitsluitend op het toerisme richten, en dan denk ik daarbij ook weer aan het Brionplein. Als daar alleen maar hotelfaciliteiten en dergelijke komen, dan is het niet meer voor de Antillianen. Dan gaan die daar snel doorheen en dan verloedert daarmee ook het achterliggende gebied. Je moet het juist als woon-stadsdeel ontwikkelen, de toeristen komen toch wel. Die kunnen daar ook in caféetjes en restaurantjes terecht en er kunnen ook wat kleine hotelletjes zijn. Vroeger waren er ook kleine hotels in Otrabanda. Maar het moet niet hoofdzakelijk voor de toeristen zijn.

Half-museumsteden vind ik zoiets ergs. Curaçao heeft de zon en stranden en dat is al heel belangrijk voor het toerisme. Het woord 'toerisme' hoeft van mij niet in het Monumentenplan te staan. Voorop moet staan de leefbaarheid van de gebouwde omgeving, niet het toerisme'.

De zekere euforie van het afgelopen jaar rond de presentatie van het Curaçaosche Monumentenplan lijkt slechts gedeeltelijk gerechtvaardigd. Já, het Monumentenplan betekent, met name als beleidshandvest, een enorme vooruitgang voor het toekomstig stadsherstel van Willemstad. Maar dat er haken en ogen aan dit idealistische manifest kleven lijkt evenzeer evident.

Daarnaast blijkt ook door de Brionpleinkwestie dat het Monumentenplan niet alleen kan volstaan met een papieren uitgave. Het zal vooral uitgedragen moeten worden. Daarbij zal het Brionplein een eerste en misschien de voornaamste testcase zijn voor de kracht van het manifest.

De herinrichting van dit voornaamste plein van Willemstad zal op een historisch bewuste wijze moeten plaatsvinden. Gedegen studie van de geschiedenis van het plein en vervolgens een zorgvuldige planvorming (met inspraak) zijn daarbij vereisten.

Een verdere aanbeveling zou van mijn zijde nog zijn dat er mét de groeiende interesse voor de historische monumenten van Curaçao ook juist nu meer aandacht komt voor de moderne Antilliaanse architectuur. Een evaluatie van het werk van moderne Curaçaosche architecten kan een enorme stimulans betekenen voor zeer (zelf)bewuste nieuwbouw in de historische binnenstad.

'Architectuur dient in een historische context geplaatst te kunnen worden, dient oudere vormgeving te respekteren c.q. zich hieraan aan te passen en/of aanleiding te geven voor vernieuwingen. Het is opvallend

hoeveel aandacht er relatief wordt besteed aan onze monumenten ten opzichte van de moderne architectuur, zelfs door leken op architectonisch gebied. Kunnen moderne architecten dan niet meer in staat worden geacht gebouwen te ontwerpen die met trots kunnen staan naast onze monumenten en wellicht de monumenten van de toekomst vormen? Het aanvullen van de historisch gebouwde omgeving met goede moderne architectuur is welhaast even belangrijk als het behoud hiervan'.
(fr. Ronny Lobo).¹⁰

Noten

- 1 Snelders, W., 'Kansen voor herstel van de binnenstad van Willemstad', in: *Plan* 9/1985.
- 2 Henriquez, P. C., 'Ontstaan en functie van de monumentenzorg in de Nederlandse Antillen', in: *Sticusa Journaal*, jrg. 9, 1979, nr. 65.
- 3 a.w.
- 4 Henriquez, P. C., 'Monumentenzorg en natuurbeheer', in: *Cultureel Mozaïk van de Nederlandse Antillen*, Zutphen 1977; blz. 227.
- 5 a.w.
- 6 Zie ook: Henriquez, P. C., 'Ontwikkelingshulp en wereldecologie', in: *Internationale Spectator*, 8 dec. 1967, p. 1736 t/m 1763.
- 7 Volgens een artikel in de Antilliaanse Nieuwsbrief van jan. 1991 blijven er jaarlijks door onderbesteding grote bedragen (miljoenen) van de begroote ontwikkelingsgelden voor Curaçao terug te vloeien naar de Nederlandse kas.
- 8 Zijn ideeën hierover werkte Henriquez uit in het in 1987 gepubliceerde rapport 'Otrabanda Village', waarin hij zich met name concentreert op het zogeheten IJzerstraatgebied'.
- 9 BC sloot bindende optie met Ultra Classic, Beurs & Nieuwsberichten 12-6-90. Oppositie tegen Franse plan Brionplein breidt zich uit, B & N 26-11-90. Nogmaals Brionplein. Onduidelijkheden rond Brionplein duren voort B & N 12-90. Ook TeleCuraçao besteedde volop aandacht aan de kwestie Brionplein.
- 10 Lobo, R., 'Architectuur, wat is dat?', in: *Amigoe-weekendbijlage*, 4 oktober 1985.